

Doğu Ege Adalarının Gayri Askeri Statüsünün İhlalinin, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi Madde 60'A Göre Esaslı İhlal Teşkil Etmesi *

Öğr. Gör. Ahmet Tunahan ALTINTAŞ**

Öz

Doğu Ege Adalarının gayri askeri statüsünün ihlali sorunu incelenirken, 1913 Londra Antlaşması, 1913 Atina Antlaşması ve 1914 yılına ait Altı Büyük Devlet Kararı dikkate alınmalıdır. Altı Büyük Devlet Kararı ile Ege Adaları'nın egemenliği Yunanistan'a devredilirken, adalara gayri askeri statü getirilmiştir. Lozan Barış Antlaşması'nın 12 ve 13. maddeleri ile Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 4 ve 6. maddelerinde, bu sözleşmeler ve Altı Büyük Devlet Kararı teyit edilerek, adaların gayri askeri statüsü düzenlemiştir. 1947 Paris Barış Antlaşması ile İtalya'dan Yunanistan'a devredilen adalara, aynı sözleşmenin 14. maddesi ile gayri askeri statü getirilmiştir. Bu sözleşmeler ile asker ve silahtan arındırılan Ege Adaları'nın gayri askeri statüsünün kalktığı ileri süren Yunanistan, egemenlik sahibi olduğu adalarının bu yükümlülüğünü ihlal etmektedir. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60. maddesinde, esaslı ihlalin tanımı yapılmış ve çok taraflı antlaşmalarda ihlalden özel olarak etkilenen tarafa bazı haklar verilmiştir. Uluslararası hukukta devletin sorumluluğuna başvurma hakkının yanında, Türkiye'nin Yunanistan'a karşı esaslı ihlale başvurma hakkının olduğu kabul edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Ege Adaları, Gayri Askeri Statü, Antlaşma, Esaslı İhlal

* Bu makale, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı programında Doç. Dr. Hakkı Hakan ERKİNER danışmanlığında hazırlanan "Gayri Askeri Statüde Bulunan Ege Adalarının Silahlandırılmasının, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi Madde 60 (Esaslı İhlal) Kapsamında Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Milli Savunma Üniversitesi Deniz Harp Okulu Dekanlığı Beşeri ve Sosyal Bilimler Bölümü Deniz Hukuku Ana Bilim Dalı, ataltintas@dho.edu.tr; ORCID: 0000-0002-0310-7247
DOI: 10.17932/IAU.HFD.2015.018/hfd_v09i2001

Violation of the Non-Military Status of the Eastern Aegean Islands Constitutes a Fundamental Breach Under Article 60 of the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties

Abstract

When analysing the question of the violation of the non-military status of the Eastern Aegean Islands, the Treaty of London of 1913, the Treaty of Athens of 1913 and the Decision of the Six Great Powers of 1914 should be taken into consideration. With the Six Great Powers Decision, the sovereignty of the Aegean Islands was transferred to Greece, while the islands were given a non-military status. Articles 12 and 13 of the Lausanne Peace Treaty and Articles 4 and 6 of the Lausanne Straits Convention confirmed these conventions and the Six Great Powers Decision and regulated the non-military status of the islands. With the 1947 Paris Peace Treaty, the islands transferred from Italy to Greece were given a non-militarised status by Article 14 of the same treaty. By claiming that the non-military status of the Aegean islands, which were demilitarised and demilitarised by these conventions, has been abolished, Greece violates this obligation of its sovereign islands. Article 60 of the Vienna Convention on the Law of Treaties defines a material breach and grants certain rights to the party specifically affected by the breach in multilateral treaties. In addition to the right to invoke state responsibility under international law, it should be recognised that Turkey has the right to invoke a material breach against Greece.

Keywords: *Aegean Islands, Non-Militarised Status, Treaty, Fundamental Breach*

Giriş

Dünya üzerinde birçok toprak parçası veya ada, yaşayan halkın istekleri ile coğrafi konumlarından kaynaklı olarak zaman zaman uyuşmazlıklara neden olabilir. Örneğin, bir toprak parçası veya adanın coğrafi olarak yakın bir ülkeye bağlanması durumunda, bu bölgede yaşayan halk bu durumu kabul etmeyebilir ve bunun sonucunda çatışmalar yaşanabilir. Diğer yandan, aynı toprak parçası veya ada, farklı bir ülkeye bağlanma talebiyle karşılaşabilir ve bu durum da yakındaki ülkenin güvenliğini tehdit ettiği gerekçesiyle itirazlara neden olabilir. Bu tür durumlarda, uzlaşmanın sağlanabilmesi için halkın istekleri ile coğrafi olarak yakın konumdaki devletin güvenliği arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Halkın farklı bir ülkeye bağlanma istekleri kabul edilirken, bu toprak veya adaların bulunduğu bölgenin güvenliği için belirli bir statü belirlenebilir. Bu statüye sahip

adalar genellikle “yasaklı adalar” olarak adlandırılır. Örneklerden biri, 1905 yılında imzalanan Portsmouth Antlaşmasıdır. Bu antlaşma, Rusya ve Japonya’nın Sahalin Adası üzerinde kendi egemenliklerinde askeri istihkam yapmasını yasaklamıştır. Benzer şekilde, 1923 Lozan Barış Antlaşması ve Lozan Boğazlar Sözleşmesi, Yunanistan’ın belirli adalarda askeri üs ve tahkimat yapmasını yasaklamıştır. Bu tür statüler genellikle askerî varlığın sınırlandırılması ve silahsızlanma gibi önlemleri içermektedir. Bu şekilde, çatışma riski azaltılarak barışçıl bir çözüm sağlanmaya çalışılır.¹

I. Doğu Ege Adalarına Antlaşmalarla Getirilen Gayri Askeri Statü

Türkiye ile Yunanistan arasındaki bir sorun, Ege Denizi’ndeki yasaklı adaların Yunanistan tarafından silahlandırılmasıdır. Bu sorun, 1913 Londra Barış Antlaşması’nın ardından ortaya çıkmıştır. Antlaşmanın 5. maddesine göre, Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlık konusu olan Ege Denizi’ndeki adaların egemenliğinin tayini Büyük Devletler’e (İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, İtalya ve Avusturya) bırakılmıştır. 13 Şubat 1914’te Büyük Devletler tarafından Osmanlı’ya bildirilen ortak karara göre, Bozcaada, Gökçeada ve Meis adaları haricinde Yunan işgali altındaki diğer Ege Adaları’nın egemenliği Yunanistan’a devredilmiştir. Ancak, Büyük Devletler Yunanistan’a devredilen adalarda askeri tahkimat yapılmayacağı ve adaların askeri amaçlarla kullanılmayacağına dair güvence vermiştir. Bu taahhüt, Altı Büyük Devlet tarafından, gerektiğinde Yunanistan üzerinde nüfuzlarını kullanacakları da belirtilerek desteklenmiştir. Böylece, Ege Adaları, Osmanlı (Türkiye) aleyhine askeri amaçlarla kullanılmamak koşuluyla Yunanistan’a bırakılmıştır. Lozan Barış Antlaşması’nın 12. maddesinde, 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükümeti’ne bildirilen Büyük Devletlerin bu kararı teyit edilmiştir. Ayrıca Lozan Antlaşması’nın 13. maddesinde, Sisam, Sakız, Midilli ve Nikarya adalarında barışın devamı için Yunanistan tarafından askeri tahkimat yapılmayacağı ve hiçbir deniz üssünün kurulmayacağı taahhüt edilmiştir. 1947 Paris Barış Antlaşması’nın 14. maddesi ile İtalya, Lozan Barış Antlaşması’nın 15. maddesiyle elde ettiği Menteşe Adaları ve Meis adalarını Yunanistan’a devretmiştir. Ancak, bu devir askersizleştirme koşuluyla gerçekleşmiştir.²

Lozan Barış Antlaşması’nın 12. maddesi, 1913 Londra Antlaşması’nın 5. maddesi ve 1913 Atina Antlaşması’nın 15. maddesi gibi önceki antlaşmalara atıfta bulunur. Bu referanslar, Büyük Devletlerin aldığı kararlara dayanmaktadır. Büyük Devletlerin kararı ve Lozan Barış Antlaşması bir arada değerlendirildiğinde, Yunanistan’a devredilen tüm

1 BİLGE, Ali Suat: Ankara-Atina-Lefkoşe Üçgeni, B.1, Ankara, 1996, s.62-63.

2 BİLGE, Ali Suat: Büyük Düş Türk-Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000, B.1, Ankara, 2000, s.245-246.

adalara ilişkin bir statünün oluşturulduğu görülür. Bu nedenle, Lozan Barış Antlaşması ile Yunanistan'a devredilen tüm adalar gayri askeri statüye sahiptir.³ Ege Adaları'na getirilen gayri askeri statü, Yunanistan'ın egemenlik hakları için belirlenmiş bir kuraldışıdır. Bu statü, adaların askeri amaçlarla kullanılmayacağı ve askeri tahkimat yapılmayacağı garantisıyla Yunanistan'ın egemenliğini tanımaktadır.⁴

Lozan Barış Antlaşması'nın 13. maddesi, gayri askeri statü kapsamında Türkiye ve Yunanistan'ın askeri uçaklarının diğer devletlerin hava sahası üzerinden uçuşunu ve Ege Adaları'nda deniz üssü kurulmasını veya askeri tahkimat yapılmasını yasaklamaktadır. Ayrıca, adalardaki askeri ve güvenlik kuvvetlerinin belirli bir oranı aşmaması gerekmektedir. Bu adalardaki askeri birlikler, genellikle askere çağrılabilen kişilerden oluşur ve görev süreleri sadece askerlik süresiyle sınırlıdır. Diğer bölgelerden askeri birlik sevkiyatı bu kapsamda değerlendirilemez. Güvenlik kuvvetlerinin sayısına gelince, asayişin sağlanması için bulundurulmuş polis ve jandarma kuvvetlerinin, Yunanistan genelindeki güvenlik kuvvetlerinden fazla olmaması gerekmektedir. Bu bağlamda, Lozan Barış Antlaşması'nın temel amacı olarak Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı saldırı niteliğindeki hazırlıklarının engellenmesi vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, saldırı hazırlığına uygun nitelikteki istihkam ve deniz üssü kavramlarının içerisine giren her türlü askeri araç ve gereç ile istihkamin adada bulundurulması, gayri askeri statünün ihlali olarak kabul edilmelidir.⁵

A. Gayri Askeri Statü ve Silahsızlandırma Kavramları

Gayri askeri statü kavramının kökenleri, Batı Avrupa'da 1860'lı yıllarda başlayan militarizm tartışmalarına dayanmaktadır. 1900'lerin başlarında ise, bu terim yalnızca savaşı kaybeden devletlerin silah üretimi ve ithalatına, ayrıca silahlı kuvvetlerinin sayısına ilişkin kısıtlamaların getirilebileceği şeklinde kabul edilmiştir. Gayri askeri statü ile tarafsızlık statüsü, Birinci Dünya Savaşı'na kadar eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Terim seçiminde ise, genellikle akdedilen sözleşmedeki ilgili düzenlemeden ziyade, tarafların kendi iradelerinin belirleyici olduğu gözlemlenmektedir. Soğuk Savaş döneminde ise bu döneme kadar ele alınan kısıtlamalara, kaybeden devletin askeri kurumlarının, ulusal ve uluslararası düzeyde rolünün azaltılması da eklenmiştir. Gayri askeri statü, bir devletin egemenliğine yönelik konulmuş bir sınırlamadır. Bu statü, silahlı kuvvetlerin devlet ve toplum üzerindeki etkisinin azaltılmasını ve askeri kaynakların sivil amaçlar için kullanılmasını

3 BAŞEREN, Sertaç Hami: Ege Sorunları, B.2, Ankara, 2006, s.78.

4 AKKUTAY, Ali İbrahim: Askeri Üst Uçuşlar İle Sahil Güvenlik Gemilerinin Faliyetlerinin Gayri Askeri Statüdeki Ege Adaları Bakımından Değerlendirilmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 134: 639-672, s.647.

5 PAZARCI, Hüseyin: Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü, Ankara, 1986, s.13-16.

içeren çeşitli yönleri içinde barındıran bir süreci kapsamaktadır. Temelde, gayri askeri statü, belirli bir coğrafi bölgede askeri güçlerin, tesislerin, askeri tatbikatların veya her türlü silah denemelerinin yasaklandığı bir tedbirdir. Bu tedbir ayrıca mevcut askeri altyapının kaldırılmasını da içermektedir. Ayrıca, gayri askeri statü, belirli silah sistemlerinin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılması, belirli türdeki askeri teçhizatların üretimine sınırlama veya yasaklama getirilmesi; silah transferinin ve askeri personel sayısının sınırlandırılması, savunmaya yönelik araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin kontrol altına alınmasını içerir. Ancak, silahların azaltılması her zaman gayri askeri statü için yeterli olmayabilir. Bu noktada, askeri kabiliyetin de değerlendirilmesi önemlidir.⁶

Gayri askeri statü, devletlerin egemenlik haklarına getirilen istisnalardan biridir. Bu statünün temel amacı, sahip olduğu coğrafi alanda silah, cephane ve askeri unsurların kullanımının herhangi bir sebeple yasaklanmasıdır. Gayri askeri statü, etkilediği coğrafi bölge üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu nedenle, bu statünün uygulandığı coğrafi bölgede askeri unsurların silahtan arındırılması gerekmekte ve silah kullanımı herhangi bir durumda engellenmektedir.⁷

Lozan ve Paris Barış Antlaşmaları'nda, "demilitarized" kavramının kullanıldığı görülmektedir. Bu terimin Türk doktrinindeki karşılıkları arasında "silahsızlandırılmış statü", "gayri askeri statü", "askersizleştirilmiş statü" ve "askerden arındırılmış statü" gibi ifadeler bulunmaktadır. "silahsızlandırılmış statü" kavramı, kelime anlamı bakımından daha dar bir tanıma işaret eder. Çünkü "gayri askeri statü" kavramı, silahsızlandırmanın yanı sıra, bu statüye sahip devletin tüm askeri unsurlarını kapsar. "Silahsızlandırılmış statü" terimi kullanıldığında, silaha sahip olmayan askeri hava, deniz ve kara unsurlarının bu statünün dışında olduğu yanılığısı ortaya çıkabilir.⁸ Bu durumda, örneğin; silahsız askeri hava araçlarının, silahsızlandırılmış statüdeki adaların hava sahasından askeri üst uçuş gerçekleştirmesi veya silahsız savaş gemilerinin silahsızlandırılmış statüdeki adaların limanlarına ziyaret gerçekleştirmesi, bu statünün dışında gibi değerlendirilebilir.⁹ Özman'a göre, gayri askeri statü terimi, adaların askerlerden ve silahlardan arındırılması anlamını taşımaktadır.¹⁰ Bu nedenle, doktrinde yalnızca askersizleştirme ve silahsızlandırma

6 YÜKSEL, Cüneyt / SİNGİL, Nesrin: Uluslararası Hukukta Gayri Askeri Statü ve Doğu Ege Adaları'nın Askerileştirilmesi Sorunu, Public and Private International Law Bulletin, 43(2): 447-489, s.456-457.

7 AKKUTAY: s.643.

8 AKKUTAY: s.643-644.

9 YAYCI, Cihat: Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları) Soru ve Cevaplarla, Ankara, 2020, s.130.

10 ÖZMAN, Aydoğan: Lozan Antlaşmalarında Ege Adalarının Hukuki Statüsü, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 43(3): 197-206, s.202.

terimlerinin kullanılmasına rağmen, özellikle Ege Adaları için getirilen statünün kapsamını daha iyi ifade etmek için gayri askeri statü teriminin kullanılması daha doğru ve yerinde olacaktır. Türkçe literatürde kullanılan bir kelimenin uluslararası hukukta etkisinin olmayacağı düşünebilir. Ancak, uluslararası antlaşmalarla tanımlanan gayri askeri statünün değiştirildiği iddialarında bulunan Yunanistan'ın, Türkçe terimlerin kullanımını Türkiye aleyhine delil olarak kullanabileceği unutulmamalıdır.¹¹

B. Boğazönü Adaları'nın Gayri Askeri Statüsü

Lozan Barış Antlaşması'nın 12. maddesi, Altı Büyük Devlet Kararı'na dayanarak düzenlenmiş olup Boğazönü ve Saruhan Adaları'nın (Doğu Ege Adaları) hukuki statüsünü temel olarak düzenleyen bir belgedir. Belgede ismen belirtilen Midilli, Sisam, Semadirek, Sakız, Limni ve Ahikerya adaları ile 13 Şubat 1914 tarihinden itibaren Yunanistan'ın işgalinde olan Bozbaba, Taşoz ve İpsara adaları üzerindeki Yunan egemenliğini Türkiye, bu adaların askeri amaçlarla kullanılmaması ve tahkim edilmemesi şartıyla kabul etmiştir. Lozan Barış Antlaşması'nın 12. maddesi uyarınca bu egemenlik devriyle Türkiye, kazanılmış bir hakka sahip olmuş ve Yunanistan'a ülkesel bir egemenlik sınırlaması getirilmiştir.¹²

Boğazönü Adaları, Semadirek, Limni, Bozcaada, Gökçeada ve Tavşan adalarını içeren bir ada grubuna denir. Lozan Barış Antlaşması'nın 12. maddesi, Altı Büyük Devlet Kararı'nı onaylayarak Yunanistan'a silahsızlandırılmış statüde Semadirek ve Limni adalarını bırakmıştır. Bu adımla, Türkiye'nin güvenliği için Altı Büyük Devlet Kararı, Yunan işgali altındaki adaların silahsızlandırılmasını öngörmüştür. Bu durum, Lozan Antlaşması'nın 12. maddesine de yansımıştır. Boğazların güvenliğinin yanı sıra Türkiye'nin güvenliği de göz önünde bulundurulduğu için Boğazönü Adaları'nın silahtan arındırılmış statüsü, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 4. maddesinde yeniden düzenlenmiştir. Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ndeki bu düzenleme, Limni ve Semadirek adalarıyla birlikte Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan adalarını da gayri askeri statüye dahil etmiştir. Lozan Barış Konferansı'ndaki devletler, silahsızlandırma sayesinde Boğazlar bölgesinde ulaşım serbestliğinin güvenliğinin sağlanacağına inanmaktaydı. Boğazlar bölgesinde ve askersizleştirilmiş bölgede, Türkiye'nin güvenliğini sağlamak amacıyla taraf devletler, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 18. maddesiyle bu koruma görevini Milletler Cemiyeti kapsamında İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'ya vermiştir.¹³

¹¹ AKKUTAY: s.644.

¹² TOLUNER, Sevin: Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu, İstanbul, 1987, s.14.

¹³ BAŞEREN: s.83-86.

Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 6. maddesi, Boğazönü Adaları'na getirilen silahsızlandırma statüsünün kapsamını düzenlemiştir. Bu hükümler, Lozan Barış Konferansı'nın belgeleriyle birlikte incelendiğinde, Boğazönü Adaları'nın kesin bir şekilde asker ve silahtan arındırılmış bir statüde olduğunu açıkça belirtmektedir. Dolayısıyla, Semadirek ve Limni adalarında kara, deniz ve hava üslerinin kurulması veya tahkimat yapılması kesinlikle yasaklanmıştır. Bu adalarda sadece haberleşme ve gözetleme amaçlarıyla kullanılabilir telgraf, telefon ve optik araçlarının kurulmasına izin verilmiştir. Askerlik çağına gelenlerin eğitimlerinin yapılması için gerekli personelin Yunanistan tarafından getirilmesine sadece izin verilmiştir. Yunanistan'ın donanmasının (denizaltılar dahil) bu adaların karasularından geçmesine izin verilmiştir. Ancak bu adalardaki karasularında, Yunanistan'ın denizaltılar dışında başka bir su altı aracını bulundurması yasaklanmıştır. Yunanistan'ın bu adalardaki karasularına, Türkiye'ye karşı olacak şekilde, kara ve deniz kuvvetlerini yığması yasaklanmıştır. Uçuş izni konusunda, Türk uçaklarının silahsızlandırılmış Türk toprakları üzerinde serbestçe uçmasına açıkça izin verilmiştir. Ancak Yunanistan'a ait silahsızlandırılmış adalar üzerinde uçuş yapılabilmesine dair özel bir düzenleme yapılmamıştır. Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 6. maddesi, her iki ülkeye (Türkiye-Yunanistan) bazı kayıt ve kısıtlamalar getirirken, özellikle Türk uçaklarına silahsızlandırılmış Türk toprakları üzerinde uçuş serbestisi hakkı tanımıştır. Ancak Yunanistan'a bu hakkın verilmemesi, Başeren'e göre Türkiye'ye sağlanan iznin zıt (a contrario) yorumu sonucunda, Yunanistan'ın silahsızlandırılmış adalar üzerinde uçuş yapmasının yasaklandığı sonucunu doğurmaktadır.¹⁴

Lozan Boğazlar Sözleşmesi, 1936 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Ancak Lozan Barış Antlaşması'na taraf olan Japonya, Milletler Cemiyeti'nden ayrılmıştır. İtalya'nın yayımlacı politikalara yönelmesiyle birlikte, Lozan Barış Antlaşması'nın çerçevesi değişmiştir. Türkiye ise yaşanan siyasi değişikliklerle birlikte, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin artık kendi güvenlik ihtiyaçlarını karşılamadığını fark etmiş ve çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerini diplomatik yollarla sürdüren Türkiye, uluslararası hukuktaki *rebus sic stantibus* ilkesine başvurmuştur. Bu ilkeye göre, bir uluslararası antlaşmaya taraf olan devletlerin, antlaşmanın yapılması anında ortaya koydukları irade beyanları üzerinde belirleyici olan koşulların, antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra köklü bir şekilde değişmesi halinde, antlaşmaya taraf olan devletlerin, antlaşmanın kendilerine getirdiği yükümlülükleri yerine getirmeme ve yeni bir antlaşma talep etme hukuki hakları bulunmaktadır. Bu bağlamda, Montrö Boğazlar Sözleşmesi

¹⁴ BAŞEREN: s.87-89.

imzalanmıştır.¹⁵

Montrö Boğazlar Sözleşmesi, başlangıçta Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulmuştur, özellikle yaklaşan İkinci Dünya Savaşı öncesinde. Sözleşmenin giriş kısmında, Türkiye'nin emniyetini vurgulayan ifadeler açıkça yer almaktadır. Protokol bölümünde ise, sadece Türkiye'ye Boğazlarını silahlandırma yetkisi verilmiştir. Sözleşmede, Yunan Adaları'nın silahlandırılmasına dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Boğazönü Adaları'nın silahtan arındırılmasıyla ilgili hükümleri hala geçerlidir. Ayrıca, Altı Büyük Devlet Kararını onaylayan Lozan Barış Antlaşması'nın 12 ve 13. maddeleri de hala yürürlüktedir. Bu nedenle, Limni Adası'nın silahlandırılması mümkün değildir.¹⁶

Yunanistan, Montrö'de 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanan Mukavelenamenin giriş kısmının son paragrafında belirtilen, 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan Mukavelenamenin yerine geçtiği ifadesini yorumlayarak, Boğazönü Adaları'nın silahsızlandırılacağı hükmünün ortadan kaldırıldığını iddia etmiş ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Boğazların silahlandırılacağına dair hükmünden yola çıkarak, Semadirek ve Limni adalarını silahlandırmıştır. Türkiye ise, Yunanistan'ın bu yorumunu ve görüşlerini uluslararası hukuka aykırı olarak görmektedir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin, giriş kısmında belirtildiği gibi, başlangıçta Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılmıştır. Ek protokolünde de bu güvenlik ihtiyacını dikkate alarak, sadece Türkiye'ye Boğazlarını silahlandırma yetkisi verilmiştir. Bu nedenle, 1914 tarihli Altı Büyük Devlet Kararı'nı teyit eden Lozan Barış Antlaşması'nın 12. maddesi de hala yürürlüktedir ve dolayısıyla Boğazönü Adaları (Semadirek ve Limni) silahlandırılmaz.¹⁷

Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nden sonra yapılmış olup, nitelik olarak benzerdir, ancak tarafları kısmen değişmiş bir sözleşmedir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde düzenlenen bazı konuları yeniden ele almıştır. Örneğin, Türkiye'nin Boğazlar bölgesini yeniden silahlandırma yetkisi Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde belirtilmişken, Yunanistan'a ait Boğazönü Adaları'na (Semadirek ve Limni) ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Sonraki bir kural, önceki bir kuralı geçersiz kılar ilkesi (lex posterior derogat lex priori) gereği,

¹⁵ DOĞRU, Sami: Türk Boğazları'nın Hukuki Statüsü: Sevr ve Lozan'dan Montrö'ye Geçiş, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15(2): 123-169, s.154-155.

¹⁶ KAMALOV, Ruslan: Ege Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s.38.

¹⁷ GÜNDÜZ, Aslan: Limni Adası'nın Hukuki Statüsü Üzerinde Türk-Yunan Uyuşmazlığı, İstanbul, 1985, s.33.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ndeki hangi hükümleri değiştirdiği açıkça belirlenmelidir. Yunanistan'ın iddia ettiği gibi, Boğazönü Adaları'nın silahsızlandırılmış statülerinin sona erdiği görüşü, uluslararası hukuk kurallarına uygun ve antlaşmaların amacına uygun bir yorum değildir.¹⁸

C. Saruhan Adaları'nın Gayri Askeri Statüsü

Lozan Barış Antlaşması'nın 13. maddesi, Sisam, Midilli, Sakız ve Ahikerya adalarının gayri askeri statüsünü düzenlemiştir. Madde, adalar üzerinde tahkimat yapılamayacağını ve deniz üslerinin kurulamayacağını belirtmektedir. İkinci fıkra ise iki komşu devlet arasında askeri uçuşların yasaklandığını ilke olarak ortaya koymaktadır. Üçüncü fıkra ise adalarda bulunabilecek askeri ve güvenlik kuvvetlerinin sayısını düzenlemektedir. Ancak, 1. fıkranın adalarda tahkimat yapılamayacağı ve deniz üslerinin kurulamayacağı ifadelerinin kapsamına ilişkin Lozan Konferansı'ndaki belgelerde detaylı bir düzenleme bulunmamaktadır. Örneğin, Lord Curzon'un 29 Kasım 1922 tarihli oturumda yaptığı konuşmada, adalara getirilen silahsızlandırılmış statünün amacının, Türkiye'ye yönelik Yunanistan'ın saldırı hazırlıklarını önlemek olduğunu belirtmiştir.¹⁹ Bu nedenle, Yunanistan'a ait adalardan Türk kıyılarına yönelik herhangi bir saldırı hazırlığı için kullanılabilir askeri araçlar, teçhizat ve tahkimatlar, ilgili düzenlemelerde belirtilen tüm kavramlar ve terimler bağlamında yasaklanmış olarak değerlendirilmelidir.²⁰

Lozan Barış Antlaşması'nın 13. maddesinde, Limni, Sisam, Midilli, Sakız ve Ahikerya adalarıyla ilgili askeri havalimanları ve askeri uçakların konumlandırılmasıyla ilgili özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, bu adaların askerden arındırılması konusunu inceleyen Uzmanlar Alt Komisyonu'nun çalışmaları ve hazırladığı raporlar ile Müttefiklerin sunduğu Barış Antlaşması Taslağına ilişkin Lord Curzon'un 31 Ocak 1923 tarihli konuşmalarından, bu adalar üzerinde askeri havalimanı ve uçakların yer almasının yasaklandığı anlaşılmaktadır.²¹ Uzmanlar Alt Komisyonu Başkanı General Weygand, adalardaki uçakların hareket alanlarının genişliğini vurgulayarak, uçakların bulunmasının çeşitli riskler doğurabileceğini ifade etmiştir. Yunan Delegatesi Venizelos ise adalarda uçaksavar toplarının bulundurulmasına izin verilmesini talep etmiştir. Ancak General Weygand, uçaksavar toplarının sahra topları gibi kullanılabilirliğini belirterek bu talebi

18 GÜNDÜZ: s.39.

19 MERAY, Seha Lütfü: Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler Takım I Cilt 1 Kitap 1, Ankara, 2018, s.106.

20 PAZARCI (Doğu Ege): s.14.

21 PAZARCI (Doğu Ege): s.14.

reddetmiştir. Sonuç olarak, her türden sahra ve uçaksavar topunun adalarda bulundurulması yasaklanmıştır.²² Türk Heyeti, Alt Komisyon tarafından hazırlanan rapora itiraz etmiş ve adalarda herhangi bir kara veya deniz uçağı ile ilgili tesis bulundurulmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu görüş, rapora metin olarak eklenmiştir.²³ Lord Curzon, 31 Ocak 1923 tarihinde Barış Antlaşması Taslağı üzerine yaptığı konuşmada, Türk Temsilci Heyeti'nin talepleri doğrultusunda, Türkiye'ye karşı yapılacak saldırılarda Sisam, Midilli, Sakız ve Ahikerya adalarının herhangi bir şekilde kara, deniz ve hava üssü olarak kullanılamayacak şekilde askerden arındırılması hususlarında hükümler konulduğunu belirtmiştir.²⁴

Lozan Konferansı'nın belge ve tutanaklarına göre, adalara askeri uçakların inişi veya adalarda askeri uçakların konuşlanması yasaklanmıştır. Devlete getirilen sınırlamalar kara, deniz ve hava ülkelerini içerir. Hava ülkesi, devletin kara ve deniz alanlarının üzerindeki hava sahasını kapsar, bu nedenle askeri uçakların adalar üzerinde uçuşu gayri askeri statüyü ihlal eder.²⁵

Lozan Barış Antlaşması'nın 13. maddesinin 3. fıkrasında, Yunan askeri ve güvenlik kuvvetleriyle ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. Adalarda bulunacak askeri birimlerin, adalılar arasından seçilecek ve askerlik çağına gelerek askere alınacak kişilerden oluşması gerekmektedir. Bu kurala göre Yunanistan, adalara diğer bölgelerden askeri birlikler transfer edemez ve adalı askerlerin askerlik sürelerini adada doldurduktan sonra askerde tutamaz. Adaların güvenliğini sağlamakla görevli polis ve jandarma gücü, Yunanistan'daki diğer güvenlik kuvvetleriyle orantılı olmalıdır.²⁶ Lozan Konferansı'ndaki Askeri Alt Komisyon'un hazırladığı raporda vurgulanan ana amaç, Yunan adalarındaki düzenin korunması ve bu hedefin aşırıya kaçılmaması gerektiği hususudur. Bu ifadeler, söz konusu hükümlerin yorumlanmasında önemli bir rol oynayabilir.²⁷

D. Menteşe Adaları'nın Gayri Askeri Statüsü

Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya, Menteşe Adaları'nı işgal etmiştir. Ancak Uşi Antlaşması gereği bu adaların Osmanlı'ya iade edilmesi gerektiği belirtilmesine rağmen, Balkan Savaşları'nın başlamasıyla bu devir gerçekleşmemiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı'nın

²² MERAY (Takım I Cilt 1 Kitap 1): s.112.

²³ MERAY (Takım I Cilt 1 Kitap 1): s.104-113.

²⁴ MERAY, Seha Lütü: Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler Takım I Cilt 1 Kitap 2, Ankara, 2018, s.37.

²⁵ BAŞEREN: s.82.

²⁶ BAŞEREN: s.82.

²⁷ MERAY (Takım I Cilt 1 Kitap 1): s.111.

yenilmesiyle adalar üzerinde İtalyan işgali kalıcı hale gelmiştir. Türk Kurtuluş Savaşı'nın sonrasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın 15. maddesiyle Türkiye, Menteşe Adaları ve Meis üzerindeki tüm haklarından İtalya lehine feragat etmiştir. Lozan Barış Antlaşması'nda Yunanistan'a devredilen adalardan farklı olarak, Menteşe Adaları üzerinde gayri askeri statü belirlenmemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda İtalya'nın yenilmesiyle Menteşe Adaları İngiliz işgali altına girmiştir. Paris Barış Antlaşması'nın 10 Şubat 1947 tarihli 14/2. maddesi uyarınca, Menteşe Adaları ve Meis'e gayri askeri statü getirilmiş ve bu durumun devam edeceği belirtilmiştir. Paris Barış Antlaşması'nın XIII numaralı Ek D maddesi, askerden arındırılmış statünün tanımını yaparak, Yunanistan'ın Menteşe Adaları'nı devralmasıyla adalarda her türlü askeri tesis, üs ve tahkimat kurulmasının yasaklandığını belirtmiştir.²⁸

Paris Barış Antlaşması'nın hükümleri oldukça açık bir şekilde bu konuyu düzenlerken, Yunanistan Menteşe Adaları'nın silahlandırılmasına gerekçe olarak, antlaşmada ismen belirtilen on dört adanın gayri askeri statüde olduğunu ancak bu adalara bağlı adacıkların bu statünün dışında olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca, Yunanistan, Türkiye'nin Menteşe Adaları'nın silahsızlandırılacağını öngören Paris Barış Antlaşması'na taraf olmadığını ve dolayısıyla herhangi bir itiraz hakkının olmadığını savunmaktadır. Ancak, bu antlaşmanın Türkiye için res inter alios acta (başkaları arasında yapılan bir antlaşma başkalarına zarar vermez veya çıkar sağlamaz) ilkesi niteliğinde olduğunu iddia etmek uluslararası hukuka aykırıdır. Antlaşmalar esasen sadece taraf devletler arasında hüküm ve sonuç doğurur. Türkiye 1947 Paris Barış Antlaşması'na taraf olmamış olsa da Paris Barış Antlaşması ile Menteşe Adaları'na getirilen gayri askeri statü, Aland Adaları için getirilen statüde olduğu gibi, söz konusu bölgedeki tüm devletlerin saygı göstermesini talep eden bir objektif statü oluşturur. Objektif statü getiren antlaşmalar, herkes için erga omnes hak ve yükümlülük doğurur. Dolayısıyla, Türkiye ne kadar 1947 Paris Barış Antlaşması'na taraf olmasa da Yunanistan'dan Menteşe Adaları'nın silahsızlandırılmış statüsüne saygı gösterilmesini talep etme hakkına sahiptir.²⁹

E. Yunanistan'ın Uluslararası Antlaşmalara Aykırı Şekilde Doğu Ege Adaları'nı Silahlandırması

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerdeki gerilim ve kuşkuvarın bir nedeni, Yunanistan'ın uluslararası antlaşmalarla silahsızlandırma

28 ALTINTAŞ, Ahmet Tunahan: Gayri Askeri Statüde Bulunan Ege Adalarının Silahlandırılmasınının, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi Madde 60 (Esaslı İhlal) Kapsamında Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2023, s.68-69.

29 PAZARCI (Doğu Ege): s.67-69.

yükümlülüğü altında olduğu egemenliğindeki Ege Adaları'nı, önceleri gizlice, daha sonra ise açıkça silahlandırmasıdır. Doğu Ege Adaları'nın silahlandırılması, askerileştirilmesi veya tahkim edilmesi, sivil havalimanları gibi askeri maksatlarla da kullanılabilir tesislerin adalarda kurulmasıyla başlamıştır. Bu tür tesislerin kurulmasının ilk örneği, 1952 yılında NATO Başkan Yardımcıları Konseyi'nde alınan bir kararla Leros Adası'na turizm amaçlı bir havalimanının kurulması planıdır. Bu plan, adaları silahlandırma projesinin örtülü bir versiyonudur. Adaların silahlandırılması veya tahkim edilmesinin uluslararası kamuoyundan çekinmeden açık bir şekilde gerçekleştirilmesi ise, Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerilimin arttığı dönem olan 1960'lı yılların ortasına rastlamaktadır. Yunanistan'ın uluslararası hukuku hiçe sayarak gerçekleştirdiği bu eylemler, öylesine büyük boyutlara ulaşmıştır ki, Türkiye 1960'lı yılların sonunda bütün adalarla ilgili kınama notası göndermek zorunda kalmıştır.³⁰

F. Ege Adaları'nın Silahlandırılması Nedeniyle Türkiye'nin Yunanistan'a Gönderdiği Protesto Notaları

Türkiye, 29 Haziran 1964 tarihli bir notada, Rodos ve İstanköy Adaları'nda gerçekleştirilen tahkimatların uluslararası antlaşmalara aykırı olduğunu belirterek bu tahkimatlara son verilmesini talep etmiştir. Temmuz 1964'te Yunanistan, bir cevap notası vererek antlaşmalara uyulduğunu ve bahsedilen adalarda tahkimat yapılmadığını savunmuştur. Ancak, 1969'da Türkiye tarafından Yunanistan'ın Limni Adası'nı silahlandığı tespit edilmiştir. Buna karşılık olarak Türkiye, 2 Nisan 1969 tarihinde Yunanistan'a bir nota göndererek Limni Adası'nın silahlandırıldığını ve altyapı çalışmalarının yapıldığını vurgulamış ve bu faaliyetlerin adaların silahsızlandırılmış statüsüne aykırı olduğunu belirtmiştir. Yunanistan ise 10 Mayıs 1969 tarihinde bir cevap notasıyla, uluslararası antlaşmalara saygı duyduğunu iddia ederek, adada gerçekleştirilen çalışmaların sivil havacılığın geliştirilmesi amacıyla havalimanlarında yapıldığını ifade etmiştir.³¹

Türkiye, Yunanistan'ı adaları silahlandırması nedeniyle ilk kez 29 Haziran 1964'te protesto etmiştir. O dönemde Yunanistan, adaları silahlandırmadığını iddia etmiş, ancak yaklaşık yirmi yıl sonra, dönemin Yunanistan Savunma Bakanı Garaufalias tarafından yazılan bir raporda, Papandreou Hükümeti'nin 1964 yılında Ege Adaları'nı silahlandırma politikasının ortaya çıkarıldığı belirtilmiştir. Türkiye ayrıca Nisan 1975'te Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne bir nota göndererek, Sisam,

30 PAZARCI, Hüseyin: Lozan Antlaşmasından 1974'e Kadar Ege'ye İlişkin Gelişmeler ve Yunanistan'ın Ege Politikası, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (Ed.), Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar), Ankara, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler: 19-34, s.31.

31 HAYTA, Necdet: Ege Adaları Sorunu 1911'den Günümüze, Ankara, 2006, s.329-330.

Sakız, Midilli ve Ahikerya adaları ile Menteşe Adaları'nın Yunanistan tarafından silahlandırıldığını bildirmiş ve bu durumu protesto ederek güvenliğinin tehdit altında olduğunu dile getirmiştir. Birkaç gün sonra dönemin Yunanistan Başbakanı Karamanlis, adalarda savunma önlemleri adı altında çeşitli tedbirler aldıklarını açıklamıştır. Ağustos 1976'da gayri askeri statüye tabi Ege Adaları'nın statülerinin ihlal edilmesi sorunu tekrar ortaya çıkmıştır. Türkiye'ye ait MTA Sismik 1 araştırma gemisinin Yunan karasularına girdiği iddiasıyla, Yunanistan Türkiye'yi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne şikayet etmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Güvenlik Konseyi'ne verilen cevapta, adaların silahlandırıldığını ve bu ihlalin bölgenin güvenliğini ve barışını tehdit ettiğini belirterek, Yunanistan'a karşı uluslararası örgütlerin harekete geçmesini ve ihlallerin engellenmesini beklediklerini ifade etmiştir.³²

G. Yunanistan'ın Ege Adaları'nı Silahlandırmasının Uluslararası Hukuka ve Antlaşmalara Aykırılığı

Yunanistan'ın Ege Adaları'nı silahlandırma girişimleri, kendisine silahlandırmayacağına dair koşullarla devredilen adaları, 1955-1956 yıllarında başlamıştır. İlk etapta Yunanistan, Boğazönü, Saruhan ve Menteşe Adaları'nı silahlandırma iddialarını reddetmiş, ancak daha sonra bu adalara asker ve silah sevkiyatını meşru savunma önlemleri kapsamında değerlendirmiştir. Yunanistan ayrıca bu hukuksuz eylemlerine NATO'yu dahil etmek istemiş ve NATO'nun üye ülkelerini güçlendirmek için planlanan hareket, plan ve askeri çalışmalara Ege Adaları'nı dahil etmek istemiştir. Türkiye, bu hamlelere Lozan ve Paris Barış Antlaşmaları'nın ilgili maddelerini öne sürerek karşı çıkmış ve uluslararası kamuoyuna duyurmuştur. Yunanistan'ın adaları silahlandırmasının temel gerekçesi, Anadolu'dan adalara yönelik bir Türk tehdidi olduğu ve bu tehdide karşı meşru savunma kapsamında adaları silahlandığı yönündedir. Ancak, Yunanistan'ın bu tezi, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na aykırıdır çünkü böyle bir tehditten bahseden Yunanistan'ın, bu tehdide karşı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne başvurması gerekmektedir. Bunun üzerine Konsey'in tehdidi tespit etmesi halinde karar alma yetkisi bulunmaktadır. Yunanistan'ın adaları silahlandırması, uluslararası antlaşmalara açıkça aykırılık teşkil etmektedir. Yunanistan'ın tehdit bahanesiyle adaları silahlandırma ve silahsızlandırılmış statüsünü değiştirme yetkisi bulunmamaktadır. Yunanistan ayrıca, Avrupa Birliği'nden kendi ülke bütünlüğünü kabul etmesini istemekte, ancak bu isteğiyle uluslararası antlaşmaları ihlal etmekte ve adaları silahlandırmak için Avrupa Birliği'ni de ortak etmek istemektedir. Türkiye, Yunanistan'ın

32 BAŞEREN: s.75-76.

Doğu Ege Adaları ve Menteşe Adaları'nın gayri askeri statüsünü ihlal etmesi halinde, öncelikle uyarılmış ve ardından uluslararası kuruluşlara başvurarak adımlar atmıştır. Ancak, bu çabalardan sonuç alınamazsa, Türkiye'nin uluslararası hukukun kendisine verdiği hakları kullanarak adaların statüsünü değiştirmek için girişimlerde bulunması mümkündür. Ege Adaları'nın Yunanistan'a devri, adaların silahsızlandırılması koşuluna bağlıdır. Bu koşula uyulmadığı takdirde, adaların Yunanistan'a devri geçersiz hale gelir. Uluslararası antlaşmalar hukukunda, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60. maddesine göre, çok taraflı bir antlaşmada yer alan hükümlere riayet edilmediği durumda, bu ihlalden zarar gören devlet, antlaşmanın uygulanmasını kısmen veya tamamen askıya alabilir. Türkiye, Yunanistan'a karşı bu hakkını, Lozan Barış Antlaşması'nın adaların silahsızlandırılmasıyla ilgili hükümleri doğrultusunda her zaman kullanabilir. Bu durumda, Lozan Barış Antlaşması'nın revize edilmesi gündeme gelebilir. Bu nedenle, Yunanistan, Ege Adaları'na ilişkin Lozan ve Paris Antlaşmaları'ndan kaynaklanan haklardan yararlanırken, taşıması gereken sorumluluklardan kaçamaz. Kurtuluş Savaşı'nda Türkiye'ye karşı yenilen Yunanistan, Lozan'da İngiltere'nin desteğini alarak büyük bir kayıp yaşamamış olabilir. Ancak, günümüzde aynı derecede destek alması olası değildir.³³

H. Gayri Askeri Statünün İhlali ile Doğu Ege Adaları'nın Egemenliği Arasındaki İlişki

Gayri askeri statü kavramı, devletin kara, deniz ve hava ülkesini içeren bütünlüğüyle ele alınmalıdır. Örneğin, gayri askeri statüdeki adaları, savaş gemilerinin zorunlu olmadıkça ziyaret etmesi yasaktır. Ancak günümüzde, Rodos Adası dahil gayri askeri statüdeki Ege Adaları'nın farklı devletlerin savaş gemileri tarafından ziyaret edilmesi, söz konusu adalardaki gayri askeri statünün ihlal edildiği sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca, bu adaların hava sahasında gerçekleştirilen düzensiz göçle mücadele ve NATO tatbikatları kapsamındaki askeri uçuşlar da gayri askeri statünün ihlali olarak kabul edilecektir.³⁴

Lozan ve Paris Barış Antlaşmaları, Boğazönü, Saruhan ve Menteşe Adaları'nın gayri askeri statüde olması koşuluyla Yunanistan'a devredilmesini düzenlemektedir. Lozan Barış Antlaşması'nın 13. maddesinde geçen "barışın sürekli olmasını sağlamak amacıyla" ifadesi, Ege Adaları'nın Yunanistan'a devrinin temel unsurunun gayri askeri statü kavramı olduğunu göstermektedir. Lozan Barış Antlaşması'nın Ege

33 BİLGE (Büyük Düş): s.246-248.

34 YAYCI: s.132-133.

Adaları'nın egemenliğinin Yunanistan'a devrini öngören hükümlerinin amacı ve konusu barışın sağlanmasıdır. Dolayısıyla gayri askeri statünün ihlali, antlaşmanın konusu ve amacını tehlikeye atacaktır. Bu nedenle, gayri askeri statüyü düzenleyen Lozan Barış Antlaşması hükümlerinin ciddi şekilde ihlal edilmesi durumunda, Türkiye'nin Doğu Ege Adaları'nın egemenliğini yeniden değerlendirmesi mümkündür.³⁵

II. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne Göre Esaslı İhlal

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60. maddesi, “Bir antlaşmanın ihlal edilmesi sonucu sona erdirilmesi veya yürürlüğünün askıya alınması” başlığını taşımaktadır.

“Madde 60: 1. İki taraflı bir antlaşmanın akit taraflardan birisi tarafından esaslı bir şekilde ihlali (fundamental breach), diğer tarafa antlaşmayı sona erdirme veya tamamen veya kısmen yürürlüğünü askıya alma gerekçesi olarak bu ihlale başvurma hakkını verir.

2. Çok taraflı bir antlaşmanın akit taraflardan birisi tarafından esaslı bir şekilde ihlali

a. diğer tarafların oybirliği ile antlaşmanın yürürlüğünü tamamen veya kısmen askıya almalarını veya antlaşmayı,

i. kendileriyle kusurlu Devlet arasındaki ilişkiler bakımından, ya da,

ii. bütün taraflar arasında, sona erdirme hakkını verir.

b. antlaşma ile bilhassa etkilenen bir tarafa, kendisi ile kusurlu Devlet arasındaki ilişkiler bakımından antlaşmanın yürürlüğünü tamamen veya kısmen askıya almasının gerekçesi olarak bu ihlale başvurma hakkını verir.

c. kusurlu Devletten başka herhangi bir tarafa, antlaşmanın yürürlüğünü kısmen veya tamamen kendisi bakımından askıya alma gerekçesi olarak ihlale başvurma hakkı verir; ancak bunun için antlaşma öyle bir nitelikte olmalı ki, bir tarafın antlaşma hükümlerini esaslı bir şekilde ihlal etmesi her bir tarafın antlaşmadan doğan yükümlülüklerini ifa etme durumunu köklü bir biçimde değiştirsin.

3. Bu madde bakımından bir antlaşmanın esaslı bir şekilde ihlali aşağıdakilerden ibarettir:

a. antlaşmanın, bu Sözleşmenin tasvip etmediği bir şekilde inkar edilmesi; veya

35 GÜLCÜR, Abdulkadir: Doğu Ege Adalarının Egemenliği Sorunu ve Askerden Arındırılmış Olmaları Statüsünün Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2: 1483-1514, s.1506.

b. antlaşmanın konu veya amacının gerçekleştirilmesi için elzem olan (asli nitelikteki) bir hükmün ihlal edilmesi.

4. Yukarıdaki paragraflar bir ihlal halinde uygulanabilecek herhangi bir antlaşma hükmüne halel getirmez.

5. 1-3'ncü paragraflar insani nitelikteki antlaşmalarda yer alıp kişilerin korunmasıyla ilgili hükümlere, bilhassa bu gibi antlaşmalarla himaye edilen kişilere karşı herhangi bir misilleme şeklini yasaklayan hükümlere uygulanmaz."³⁶

Görüldüğü gibi, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60/3. maddesi, antlaşmanın diğer taraflarına, antlaşmanın sona erdirilmesi veya askıya alınması hakkını veren durumları belirlemektedir. Bu durumlar, antlaşmanın inkar edilmesi veya asli nitelikteki bir hükmün ihlal edilmesi gibi antlaşmanın konusu veya amacının gerçekleştirilmesi için gerekli olan esas nitelikteki unsurların ihlal edilmesi durumlarını içermektedir.

A. Çok Taraflı Antlaşmaların Askıya Alınması ve Sona Erdirilmesi

Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, çok taraflı antlaşmalarda devletlere, antlaşmayı askıya alma hakkını, esaslı bir ihlal durumunda kullanma yetkisi vermektedir. Bir devletin esaslı ihlalden özel olarak etkilenmesi durumunda, ihlalden etkilenen devlet bu hakkı kullanabilir ve antlaşma askıya alınabilir.³⁷

Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60/2-b maddesi, çok taraflı antlaşmalarda esaslı bir ihlalin gerçekleşmesi halinde, ihlalden özel olarak etkilenen tarafın antlaşmayı kısmen veya tamamen askıya alma hakkını düzenlemektedir. Bu maddeye göre, bir tarafın esaslı bir şekilde ihlal edilmesi, diğer taraflardan birinin ihlalden özel olarak etkilenmesine yol açarsa, ihlalden etkilenen taraf, ihlalci devletle olan ilişkilerinde geçerli olmak üzere, antlaşmayı kısmen veya tamamen askıya almak için bu ihlale başvurabilir. "İhlalden özel olarak etkilenen taraf" kavramı, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun Devletin Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Sorumluluğuna İlişkin Taslak 42/b-(i) maddesinde yer alan "özel olarak etkilenen devlet" kavramıyla benzerlik göstermektedir. 42/b-(i) maddesi, bir devletin, kişisel bir borç içermeyen bir uluslararası yükümlülüğün ihlali nedeniyle özel olarak etkilenmesi durumunu ele almaktadır. Eğer bir taraftan kaynaklanan bir yükümlülük ihlal edilirse, diğer taraf mağdur devlet olarak kabul edilecektir. Ayrıca, bir yükümlülüğün ihlali, ihlalden

³⁶ CAŞIN, Mesut Hakkı: Uluslararası Antlaşmalar Hukuku, B.1, İstanbul, 2020, s.218-219.

³⁷ UZUN, Elif: Uluslararası Hukukta Antlaşmaların Esaslı İhlal Nedeniyle Sona Erdirilmesi ve Askıya Alınması, İstanbul, 2013, s.103.

etkilenen bir devlete, özellikle bu ihlalden dolayı zarar görmüşse veya bir hak kaybına uğramışsa, başvurma hakkı verecektir. Bu nedenle, 42. madde Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60/2-b maddesinde yer alan “antlaşma ile bilhassa etkilenen taraf” ifadesiyle uyumlu bir şekilde oluşturulmuştur.³⁸

Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60/2-b maddesi, ihlalden özel olarak etkilenen taraflara, aynı şekilde 60/1 maddesinde olduğu gibi ihlale başvurma hakkı tanımaktadır. Bu nedenle, ihlalden özel olarak etkilenen bir devlet, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 5. kısım, 4. kesiminde yer alan 65. maddeye göre usul kuralları çerçevesinde hareket edebilecektir.³⁹ Türkiye Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne taraf değildir. Ancak Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmayan devletler için, sözleşmedeki kurallar uluslararası örf ve adet hukuku ilkeleri niteliğindedir.⁴⁰

B. Gayri Askeri Statüdeki Ege Adalarının Esaslı İhlal Kapsamında Değerlendirilmesi

Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye'nin Boğazlar bölgesi, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan adaları ile Yunanistan'a ait Limni ve Semadirek adalarına gayri askeri statü getirilmiştir. Ancak 1936'da imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye'nin bu gayri askeri statü yükümlülüğü kaldırılmıştır. Yunanistan, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde bahsedilmemesine rağmen kendi yorumuyla Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni sona erdirdiğini ileri sürerek, Limni ve Semadirek adalarının da gayri statüsünün sona erdiğini iddia etmektedir. Saruhan ve Menteşe Adaları ile ilgili olarak, Yunanistan, 1923 Lozan Barış Antlaşması'nın ve 1947 Paris Barış Antlaşması'nın Ege Adalarına getirdiği gayri askeri statü hükümlerinin köklü olarak değişikliğe uğradığını ve bu hükümlerin artık geçersiz olduğunu öne sürmektedir. Yunanistan'ın gayri askeri statüyü ihlal eden davranışları ve bu savunmaları, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60/3-a maddesi kapsamında, 1923 Lozan Barış Antlaşması ve Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile 1947 Paris Barış Antlaşması'nın inkarı olarak değerlendirilmektedir.⁴¹

Yunanistan'ın eylemleri, uluslararası antlaşmaların ihlal edilmesi kapsamında değerlendirilmektedir. Özellikle, 1923 Lozan Barış Antlaşması'nın 13. maddesi, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 4 ve 6. maddeleri ile 1947

38 ERKİNER, Hakkı Hakan: Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu, B.2, Ankara, 2023, s.224-225.

39 ROSENNE, Shabtai: Essays on International Law and Practice, Leiden-Boston, 2007, s.519.

40 ERKİNER: s.155.

41 ALTINTAŞ: s.142.

Paris Barış Antlaşması'nın 14. ve Ek VIII-D maddeleri Yunan adalarına getirilen gayri askeri statüyü düzenlemektedir. Bu hükümler, Doğu Ege Adaları'nın (Boğazönü, Saruhan ve Menteşe Adaları) egemenlik devri ve silahtan arındırılmasını amaçlamaktadır. Ancak Yunanistan'ın bu adaları silahlandırması ve askerileştirmesi, anılan hükümleri ihlal etmektedir. Bu ihlal, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60/3-b maddesinde düzenlenen esaslı ihlal kapsamında değerlendirilmektedir. Lozan Barış Antlaşması'nın 13. maddesi, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 4 ve 6. maddeleri ile 1947 Paris Barış Antlaşması'nın 14. maddesi gibi tali nitelikteki hükümler, aslında barışın sağlanması amacıyla yapılmıştır. Örneğin, Lozan Barış Antlaşması'nın 1. maddesi, Yunanistan ve Türkiye Devletleri'ni de içine alarak barışın kesinlikle yeniden kurulacağını ifade etmektedir. Özellikle Türkiye ve Yunanistan arasındaki potansiyel bir savaş durumunda, Yunanistan'a ait Türkiye'ye yakın Doğu Ege Adaları'na gayri askeri statü getirilmiştir. Bu nedenle, gayri askeri statüyü düzenleyen antlaşmaların ilgili hükümlerinin Yunanistan tarafından ihlal edilmesi, antlaşmanın konu ve amacının sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu hükümlerin ihlali, Türkiye'nin güvenliğini ciddi şekilde tehdit edebilecek niteliktedir. Dolayısıyla, gayri askeri statüdeki adaların bu statüsünün Yunanistan tarafından ihlal edilmesi, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60/3-b maddesinde düzenlenen antlaşmanın konu ve amacının gerçekleştirilmesi açısından asli nitelikteki bir hükmünün ihlal edilmesi olarak kabul edilmektedir.⁴²

1923 Lozan Barış Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin rejimini ve siyasi, hukuki, iktisadi ve sosyal ilişkilerini düzenleyen önemli bir hukuk yaratan antlaşmadır. Bu antlaşma aynı zamanda, 13. maddesiyle Yunanistan'a ait Saruhan Adaları'nın (Sakız, Sisam, Midilli ve Ahikerya adaları) silahsızlandırılması ve askersizleştirilmesi düzenlemelerini içermektedir. Lozan Boğazlar Sözleşmesi ise, Boğazlar Komisyonu'nun kurulmasını, Boğazlardan serbest geçişi, Boğazlar bölgesi ve Boğazönü Adaları'nın (Limni ve Semadirek adaları) askersizleştirilmesi ve silahsızlandırılmasını hedefleyen ve Milletler Cemiyeti'nin garantisini sağlayan bir hukuk yaratan antlaşmadır. Her iki antlaşma da çok taraflıdır ve Türk-Yunan Kurtuluş Savaşı sonrasında iki devletin barış ve güvenliğini sağlamak amacıyla yapılmıştır. Doğu Ege Adaları'na getirilen gayri askeri statü, tamamen Türkiye'nin güvenliğinin sağlanması amacıyla yöneliktir. Bu durum, Lozan Barış Antlaşması'nın 12. maddesinde atıfta bulunulan Altı Büyük Devlet Kararı ve Lozan Barış Konferansı tutanaklarında açıkça belirtilmiştir. Bu belgelerin ışığında, Ege Adaları'nın egemenlik devirlerinin gerçekleşirken

⁴² ALTINTAŞ: s.143.

gayri askeri statünün de getirildiği görülmektedir. Dolayısıyla, Lozan Barış Antlaşması ve Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ndeki Saruhan ve Boğazönü Adaları'na ilişkin gayri askeri statünün ihlal edilerek silahlandırılması ve askerleştirilmesi, esaslı ihlal kapsamında antlaşmanın taraf devletlerinden Türkiye'yi özel olarak etkilenen taraf konumuna sokmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerinde Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60/2-b maddesi uyarınca esaslı ihlale başvurma hakkına sahip olabileceği düşünülmektedir. Türkiye'nin Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60. maddesinde belirtilen esaslı ihlale başvurabilmesi için, usul kurallarını belirleyen 65-68. maddelerine başvurması gerekmektedir.⁴³

Sonuç

Yunanistan'ın Lozan ve Paris Barış Antlaşmaları kapsamında devraldığı adaların gayri askeri statüsünü sürekli olarak ihlal etmesi, söz konusu antlaşmaların gayri askeri statüyü düzenleyen hükümlerinin Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60. maddesi uyarınca ciddi bir ihlal olarak nitelendirilebileceği sonucuna varılmıştır. Paris Barış Antlaşması, Menteşe Adaları'nın gayri askeri statüsünü düzenleyen hükümlerin Yunanistan tarafından ihlal edilmesi durumunda Türkiye, uluslararası hukuk bağlamında Yunanistan'ın sorumluluğunu gündeme getirebilecektir. Ancak özellikle Saruhan ve Boğazönü adalarının gayri askeri statüsü, 1914 yılına ait Altı Büyük Devlet Kararı'nı doğrulayan şekilde Lozan Barış Antlaşması ve Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde belirtildiği için, bu adaların gayri askeri statüsünün ihlali, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60. maddesinde tanımlanan esaslı bir ihlal olarak ele alınabilir. Yunanistan'ın eylemleri, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60/3 maddesinde belirtilen esaslı ihlal tanımıyla uyumlu görünmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin, çok taraflı antlaşmalardan biri olan Lozan Barış Antlaşması ve Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin ihlal edilmesi nedeniyle özel olarak etkilendiği görülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60/2-b maddesi uyarınca, Yunanistan ile ilişkileri açısından Lozan Barış Antlaşması'nın 12, 13 ve 16. maddeleri ile Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 4 ve 6. maddelerinin yürürlüğünü askıya alma hakkına sahip olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye'nin bu esaslı ihlale başvurması durumunda, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ndeki prosedürlere uygun olarak hareket etmesi gerekmektedir. Ege Adaları'ndaki gayri askeri statünün silahlandırılması sorununun uluslararası hukuk çerçevesinde çözülmesi için, esaslı ihlale başvurma hakkının kullanılmasının, diğer çözüm yollarına alternatif olabileceği sonucuna varılmıştır.

43 ALTINTAŞ: s.147-148.

Kaynakça

- [1] AKKUTAY, Ali İbrahim: Askeri Üst Uçuşlar İle Sahil Güvenlik Gemilerinin Faliyetlerinin Gayri Askeri Statüdeki Ege Adaları Bakımından Değerlendirilmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 134: 639-672.
- [2] ALTINTAŞ, Ahmet Tunahan: Gayri Askeri Statüde Bulunan Ege Adalarının Silahlandırılmasının, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi Madde 60 (Esaslı İhlal) Kapsamında Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2023.
- [3] BAŞEREN, Sertaç Hami: Ege Sorunları, B.2, Ankara, 2006.
- [4] BİLGE, Ali Suat: Ankara-Atina-Lefkoşe Üçgeni, B.1, Ankara, 1996.
- [5] BİLGE, Ali Suat: Büyük Düş Türk-Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000, B.1, Ankara, 2000.
- [6] CAŞIN, Mesut Hakkı: Uluslararası Andlaşmalar Hukuku, B.1, İstanbul, 2020.
- [7] DOĞRU, Sami: Türk Boğazları'nın Hukuki Statüsü: Sevr ve Lozan'dan Montrö'ye Geçiş, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15(2): 123-169.
- [8] ERKİNER, Hakkı Hakan: Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu, B.2, Ankara, 2023.
- [9] GÜLÇÜR, Abdulkadir: Doğu Ege Adalarının Egemenliği Sorunu ve Askerden Arındırılmış Olmaları Statüsünün Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2: 1483-1514.
- [10] GÜNDÜZ, Aslan: Limni Adası'nın Hukuki Statüsü Üzerinde Türk-Yunan Uyuşmazlığı, İstanbul, 1985.
- [11] HAYTA, Necdet: Ege Adaları Sorunu 1911'den Günümüze, Ankara, 2006.
- [12] KAMALOV, Ruslan: Ege Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
- [13] MERAY, Seha Lütfü: Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler Takım I Cilt 1 Kitap 1, Ankara, 2018.

[14] MERAY, Seha Lütfü: Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler Takım I Cilt 1 Kitap 2, Ankara, 2018.

[15] ÖZMAN, Aydoğın: Lozan Andlaşmalarında Ege Adalarının Hukuki Statüsü, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 43(3): 197-206.

[16] PAZARCI, Hüseyin: Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü, Ankara, 1986.

[17] PAZARCI, Hüseyin: Lozan Antlaşmasından 1974'e Kadar Ege'ye İlişkin Gelişmeler ve Yunanistan'ın Ege Politikası, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (Ed.), Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar), Ankara, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler: 19-34.

[18] ROSENNE, Shabtai: Essays on International Law and Practice, Leiden-Boston, 2007.

[19] TOLUNER, Sevin: Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu, İstanbul, 1987.

[20] UZUN, Elif: Uluslararası Hukukta Andlaşmaların Esaslı İhlal Nedeniyle Sona Erdirilmesi ve Askıya Alınması, İstanbul, 2013.

[21] YAYCI, Cihat: Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları) Soru ve Cevaplarla, Ankara, 2020.

[22] YÜKSEL, Cüneyt / SİNGİL, Nesrin: Uluslararası Hukukta Gayri Askeri Statü ve Doğu Ege Adaları'nın Askerileştirilmesi Sorunu, Public and Private International Law Bulletin, 43(2): 447-489.